

Varajase kõne arengu stimuleerimine

Lea Kübar, logopeed
30.10.2024

Baby talk programme (Suurbritannia, 1986)

Lapse areng on individuaalne, kuid tasub siiski jälgimist. Spetsialisti juurde tasuks pöörduda, kui arenguline mahajäämus on rohkem kui

- kaks kuud esimesel eluaastal
- kolm kuud teisel eluaastal
- neli kuud kolmandal eluaastal
- kuus kuud neljandal eluaastal

Mitmekeelses keskkonnas läbib laps samad etapid, kuid omas tempos ning keelte aktiivne kasutamiseks tuleb anda rohkem aega!

VANUS	KÕNE TAJUMINE	KÕNELOOME
1. elukuu	<p>Lootel on kuulmiseks mehhanismid:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ vanema hääle tunneb ära juba esimestel päevadel ✓ emakeele ära tundmine ✓ tuttavate meloodiate ära tundmine 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahuneb kui temaga räägitakse, sülle võetakse, silma vaadatakse • ARTIKULATSIOONI KATSED: Kisale lisanduvad täishäälikutest koosnevad silbid
2. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • suudab helile mõneks ajaks keskenduda • eristab foneeme 	<p>SUHTLUS: Tuleb naeratus</p> <p>KÕNE HARJUTAMINE: koogamine (ingl k cooing) vaiksem kui kisa ning koosneb täishäälikutest ja nende ühenditest;</p>
3. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • kasvab huvi muusika ja helide vastu • sisendiks eestikeelsed lastelaulud <p>nt Lolala kanalis on väikelastelaule</p>	<p>KÕNE HARJUTAMINE: Koogamise jada pikeneb 2-3 silpi;</p> <p>Lisaks suu esimestele häälikutele hakkab tekitama ka suu tagumise osaga helisid.</p>

Uuringud nt Ajutegevuse ja sünnieelse kõne kokkupuute tugev korrelatsioon Partanen et al., 2013

VANUS	KÕNE TAJUMINE	KÕNELOOME
4. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • pereliikmete hääled/tuttavad helid • Naudib muusikat ja laulu 	<p>SUHTLUS: Laps hakkab vastu häälitsema kui temaga suheldakse;</p>
5. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • Raskused kuulatavat heli taustahelist eristada • Mõistab juba sageli kuulnud sõnade nt „issi“ ja „aidaa“ tähendust 	<p>KÕNE HARJUTAMINE</p> <p>Võtab oma repertuaari ümbruses olevad häälikud, sellesse mittekuuluvad häälikud hakkavad aga taanduma;</p>
6. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • Mõistab igapäevaseid sõnu, naudib kuulamist, otsib tuttavaid sõnu 	<p>KÕNE HARJUTAMINE</p> <p>LALIN kanooniline lalin, ingl k babbling (silbiline lalin) lapse lalin koosneb ühesugusest silpide jadast.</p> <p>Nt papapa, mama, vävävä, tata</p>

VANUS	KÕNE TAJUMINE	KÕNELOOME
7. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • SÕNADE TÄHENDUSE MÕISTMINE • Seos huulte ja keele liigutusi nende tagajärjel tekkinud helidega 	<p>KÕNE HARJUTAMINE</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ saab aru, et huuli kokku surudes tuleb p-p-p;
8. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • laps kuulab sageli enda häälotsusi ning võrdleb seda ümbrusest kostvate helidega • kuulab meelsasti naljakaid häälotsusi, salme ja laule • SÕNA ja OBJEKT SEOS nt lamp 	<p>KÕNE HARJUTAMINE</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ häälitsemine sarnaneb järjest rohkem ümbritseva keelega; ✓ lalin: rütm, meloodia, rõhk nagu võõrkeelne jutt
9. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • Võib aru saada juba aru rohkem kui 20 eseme ja inimese nimetusest. • Reageerib asjakohaselt lühikestele korraldustele nt „Tule, lähme nüüd!“ 	<p>SUHTLUS:</p> <p>Žestide periood : Kasutab žesti, häälotsusi ja pilku</p> <p>Osutavad žestid: esemele osutamine, asja andmine teisele inimesele, eseme näitamine</p> <p>* Lalina algus kurtidel lastel</p>

VANUS	KÕNE TAJUMINE	KÕNELOOME
10. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • Kuulavad pingsalt igat uut sõna • Suudab emakeele häälikuid eristada st tekib FONEEMIKUULMINE 	<p>KÕNE: Varieeruv lalin (erinevate silpide jada) nt mapata, täpätä</p> <p>SUHTLUS: osutavad žestid+ lalin</p> <p>häälitsuste matkimine nt „oi-oi“;</p>
11. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • ESE+ PILDI VAHELINE SEOS: Tekib huvi vaadata pilte-tekib võime seostada pilte ja esemeid 	<p>KÕNE: häälikute matkimine: nt „ssss“ kui ka silpe nt bababa, mõnikord ka sõnu nt puu;</p> <p>SUHTLUS: kasutab rikkalikku lalint nii üksinda kui seltskonnas;</p>
12. elukuu	<ul style="list-style-type: none"> • RAAMATUD: meeldib vaadata raamatuid ja kuulata esemete nimetusi • Mõistab juba lihtsamaid korraldusi nt Kus on issi? Tule emme juurde! 	<p>LEKSIKA: esimesed sõnad, 2-3 sõna.</p> <p>SUHTLUS :</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Vadistab kõnesarnase vadinaga päev läbi; ✓ Sümbolilised žestid nt lehvitamine, plaksutamine, käega söömise liigutus, käe kõrva juurde panek nagu telefoniga helistamine

SÖNAD

PALL

VEDUR

AUTO

TENNISED

VANUS

KÕNE TAJUMINE

KÕNELOOME

1a –
1a 4k

- LEKSIKA Nädalaga hakkab mõistma mitme uue sõna tähendust;
- KORRALDUSED: Mõistab lihtsaid korraldusi, eriti mängu käigus: nt „anna see emmele!“ „Lükka torn ümber!“
- RAAMATUD: pildil võib olla juba detaile, need huvitavad last; reaalsed pildid, fotod; erineva tekstuuriga pildid;

LEKSIKA: Umbes 6-7 sõna; kasutab esimesi sõnu juhuslikult: võib neid kasutada järjepidevalt mitu nädalat ning seejärel tükk aega üldse mitte enam kasutada.

SUHTLUS: sõna + intonatsioon + žestid

LAUSETE MATKIMINE pikkade lalinajadadega, lükib sisse ka pärisõnu

VANUS

KÕNE TAJUMINE

KÕNELOOME

1a 4k –
1a 8k

- LEKSIKA: Hakkab mõistma esemeid ja nende funktsioone, mis rikastab sõnavara; Õpib peaaegu iga päev mõnd uut sõna mõistma, mõisted täpsustuvad;
- JUHIS: Suudab jälgida kahest olulisest sõnast koosnevaid lauseid nt „ sinu tass on köögis“
- Suudab samaaegselt vaadata ja kuulata (sensoorne integratsioon);
- KÕNELOOME Kõne mõistmine pakub lapsele suuremat huvi, mõnikord annab sellest märku lause viimast sõna korrates.
- Paljud selles vanuses lapsed saavad oma lähedaste jutust paremini aru kui võõraste kõnest.

JÄLGIGE EESTI KEELE MÕISTMIST, KEELE KASUTAMINE MITMEKEELSUSE KORRAL TULEB HILJEM.

LEKSIKA: osadel 9-10 sõna, teistel juba 50 sõna; Kasutatavad sõnad on ikka veel lause funktsioonis;

KOMBINEERIMINE:
sõnad hakkavad žeste üle võtma;

FRAAS: umbes 50 sõna annab vahendi fraasi moodustamiseks

VANUS

KÕNE TAJUMINE

KÕNELOOME

1a 9k –
2a

- LEKSIKA Passiivne sõnavara võib igapäevaselt kasvada 10 uue sõnaga;
- LAUSE Hakkab lauseid mõistma väljaspool harjumupärast konteksti nt sööma tulemise korraldusele reageerib kodule lisaks ka naabri pool;
- Ta saab üha paremini aru kahte tähtsat sõna sisaldavatest lausetest;
- Laps suudab jälgida isegi kolme järjestikust juhust nt „ Tee kapp lahti, võta sealt pall ja anna see issile!“
- RAAMATUD: realistlikud lood, väljamõeldud lood; luuletused: foneemitaju

Häälikute tajumise toetamiseks soovitatav riimisalme ja luuletusi lugeda! lihtsaid

nt pudru söömisel:

kuhu kuhu

lusikaga suhu

Laste kõne ühtlustumine

LEKSIKA

Need, kel veel aktiivses kõnes olnud vähe sõnu, jõuavad teistele järele; uute sõnade hulgas rohkem tegusõnu ja mõned omadussõnad; kuni 200 sõna ja neid 2- sõnalistest lausetes.

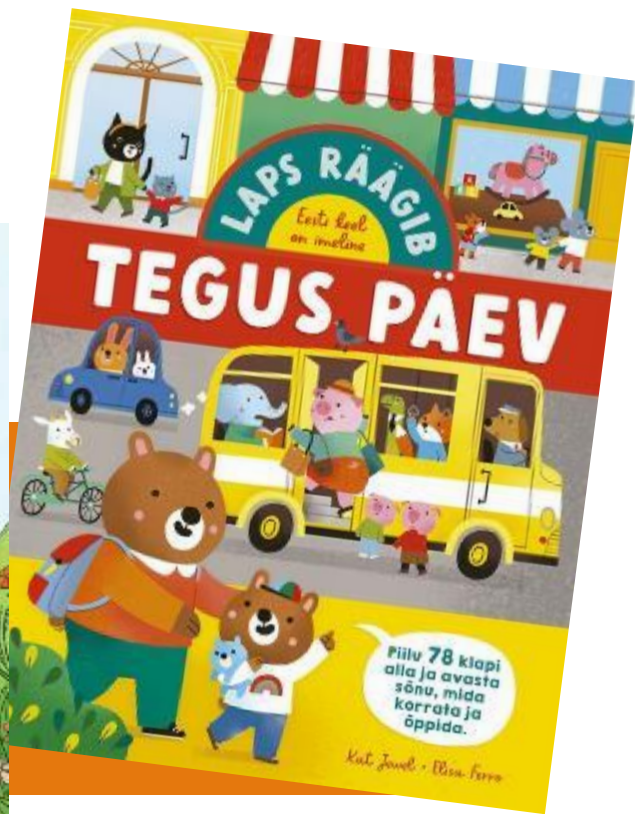
Lalina kasutamine täidismaterjalina

GRAMMATIKA:

Küsimuste esitamine nt kus on issi?

HÄÄLDUS:

lapse häälduses võivad puududa rõhuta viimased silbid või rõhuta esihäälikud;

U

U kui venitatud kuu,
u kui lapse naerul suu.

Ujuma! Emme ja issi viivad lapsed ujuma. Issi sõidab autoga suure järve äärde. Emme ja issi lähevad esimesena vette. Järgmisena läheb Ott. Ta kutsub Miiat ka kaasa. Miia kardab natuke. Vesi tundub varbaga katsudes jahe. Ott kutsub uuesti: „Tule vette, muidu hakkavad kalad naerma!” Miia teab, et kalad ei naera. Miia naerab ise ja hüppab rõõmsalt vette.

Sulla, sulla ujub konn,
konnal Miia (lapse nimi) nimeks on.

Ma ei taha vette minna,
mulle läheb vesi ninna,
vesi läheb ei tea kuhu –
läheb silma, kõrva, suhu.

Lasteaias õpetati:
vaata hästi ette –

kui on ikka võoras koht,
siis ära hüppa vette!

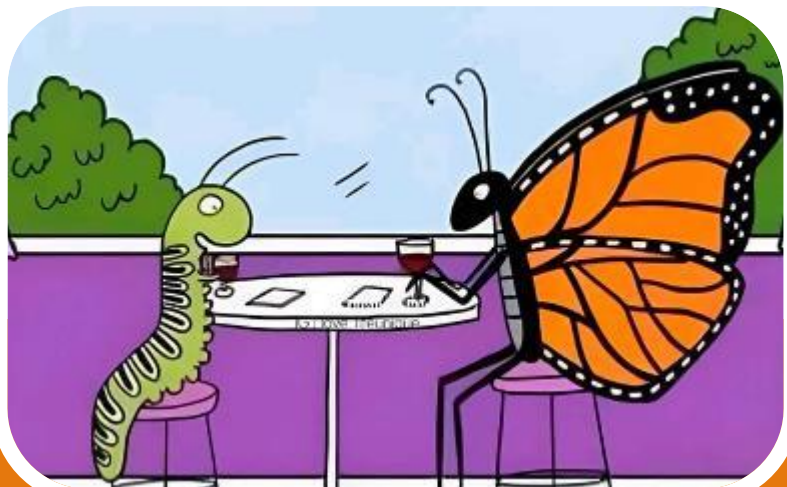
Ma siis hüppasingi vette
keset tuntud randa

täpselt otsa onule,
kes lubas viitsa anda.

VANUS	KÕNE TAJUMINE	KÕNELOOME
<p>2a – 2a 6k</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● LEKSIKA: Tegusõnade tundmine; nimisõnade detailid ● Võime mõista kõnet ilma toetavate vihjeteta (rääkija pilk, käeviiped, pea suund); ● LAUSE: Kuulatavad lood võiks sisaldada palju kolmest tähtsast sõnast koosnevaid lauseid nt „vanaema kaotas kübara ära“ 	<p>LEKSIKA: 100-300 sõna (nimi- ja tegusõnad)</p> <p>LAUSE 3 sõnalised lauseid; nt emme peseb, peseb juukseid: emme peseb juukseid; -lapse kõne on telegrammstiilis: sõnade järjekord õigemaks nt</p> <p>GRAMMATIKA KASUTAMINE</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ kasutab mõningaid mineviku ja mitmuse vorme; ✓ lihtsamad käändelõpud ✓ küsimuste esitamine: nt mis? kus?

Kõne modifitseerimine ühistähelepanu

VANUS

KÕNE TAJUMINE

2a 6k –
3a

- LAUSE Mõistab üha keerukamaid lauseid. Mõistab valdavalt kahest tähtsast sõnast koosnevaid lausungeid nt “Mõmmi tahab mütsi” või “Kingad on esikus”

* Piiratud on ühes lauses oleva info maht, mida suudab vastu võtta. Nt kui paluda teisest toast tuua lusikas ja tass, siis toob neist ühe.

- SUHTLUS+PRAGMAATIKA Laps on jõudnud mõistmiseni, et on kaks teavet: üks mida, mida teab perering ning teine, mida teavad ülejäänud inimesed.
- GRAMMATIKA: Mõistab juba paremini käändelõppe.

KÕNELOOME

- LAUSE: Tänu grammatiliste tunnuste kasutamisele hakkab loobuma telegrammstiilis rääkimisest.
- SUHTLUS: Paljudel lastel tuleb sellel perioodil “miks” periood ja nüüd hakatakse sellega vanemaid pommitama.
- MÕTLEMINE: 3-aastase lapse jaoks on keel juba mõtlemise tööriist ja see jääb nii elu lõpuni. Kui ta ei räägi parasjagu teistega, räägi ta sageli omaette justkui harjutaks oma mõtete sõnastamist.

**MITMEKEELSE KESKKONNAS DOMINEERIV
KEEL ON MÕTLEMISE KEEL.**

VANUS

KÕNE TAJUMINE

KÕNELOOME

3 –
3a 6k

- LEKSIKA Saab aru suurest hulgast tegu- ja omadussõnadest ning käändelõppudest;
- JUHISE MÕISTMINE

Suudab jälgida juba 4 tähtsast sõnast koosnevaid lauseid nt „ tita kollane tass on köögis“;

- MÕTLEMINE
Hakkab nautima piltlikke väljendeid nt „sajab nagu oavarrest“, metafoore „auru all“- ta võtab neid küll sõna sõnalt, kuid need teevad talle nalja ja ta soovib selgitusi;

- LAUSE: Kasutab lauseid, milles on kolm või isegi enam tähtsat sõna nt „emme läks autoga tööle“

- TEKST: Laps jutusta sageli selliseid naljalugusid, millest ta ise ka aru ei saa;

Ühendab lauseid sidesõnadega „ja“ ja „sest“

- MÕTLEMINE: keel aitab lapse probleeme lahendada ja plaani pidada.

Lapsel on naljakas komme rääkida iseendaga nt „ma panen selle siia“ siis aga pöördub kaaslase poole ja lisab: „ja sina pane see sinna“.

VANUS

KÕNE TAJUMINE

3a 6k -
4a

- LEKSIKA 4 aastaselt saab laps aru mitmest tuhandest sõnast.
- JUHISE JÄRGIMINE Suudab jälgida juba 6 tähtsast sõnast koosnevaid lauseid nt Paneme nüüd mõlemad suured mõmmid kõrge riiuli alla, suured klotsid on ukse taga punases kastis
- SITUATIIVNE KÕNE
Laps saab igapäevasest jutust peaaegu täiesti aru. Seetõttu on tal võimalik rohkem tähelepanu pöörata teiste jutus olevatele uutele sõnadele ja grammatilistele struktuuridele; „õudne“
- TEKSTI MÕISTMINE:
Igapäevased jutud ja fantastika;

Mõistavad teksti sõna-sõnalt ja ülekantud tähendusega väljendeid nt „lumevaip“ tuleb selgitada;

KÕNELOOME

- LEKSIKA :
nelja-aastase lapse aktiivne kõne on umbes 5000 sõna.
- SÜNTAKS:
kõik peamised lausetüübid
- MÕTLEMINE:
kasutab kõnet kavandamiseks;
- VESTLUS - meeldib palju vestelda, räägib pikki jutte, kus on tõsielu ja fantaasia läbisegi; ta võib välja mõelda kummalisi lugusid, mida ise ka uskuma jääb nt et tema iimaklaas on korstna kaudu tuppa tulnud hiiglane.

MITMEKEELSUSE PUHUL: laps suudab kasutada keeli juba neid segistamata.

HÄÄLDUS: eesti lastel veel pooltel puudu r-häälik. Selle teket võib stimuleerida kaudselt.

R hääliku stimuleerimine :

de-de-de, tõn-tõn tõn, trõn, trõn, trõn,
dzõn-dzõn..

Õ hääliku stimuleerimine:

- U- st keel paigal, huuled naerule
- E- st huuled paigal, keel liigub taha

U-Õ: ÕUN, ÕDE, ÕLI, ÕNNELIK,

Eesti keele häälikute häädamine

kanalilt SA Innove

Esitusloend • 20 videot • 86 993 vaatamist

Innove logopeedidel on valminud videod, mis õpetavad häädama õigesti eesti keele häälikuid. Videotest on **...veel**

▶ Esita kõik

- 12 **1:41**
- Häälikud: R**
SA Innove • 18 tuh vaatamist • 4 aasta eest
- 13 **ARL, ERR, IRR** **1:53**
- Häälikud: S**
SA Innove • 15 tuh vaatamist • 4 aasta eest
- 14 **TASSID** **2:01**
- Häälikud: V**
SA Innove • 5,6 tuh vaatamist • 4 aasta eest
- 15 **VÄÄ, VÕÖ, VÜÜ** **1:54**
- Häälikud: H**

https://youtube.com/playlist?list=PL6aug3SNwW8z_jnr2EmALhmz5djEt4a1s&si=O2NIFTtjnkGjPT-X

Praktiline käsiraamat kõnehilistumisega lapse kõne toetamiseks.

PANNKOOGIPIDU

I osa

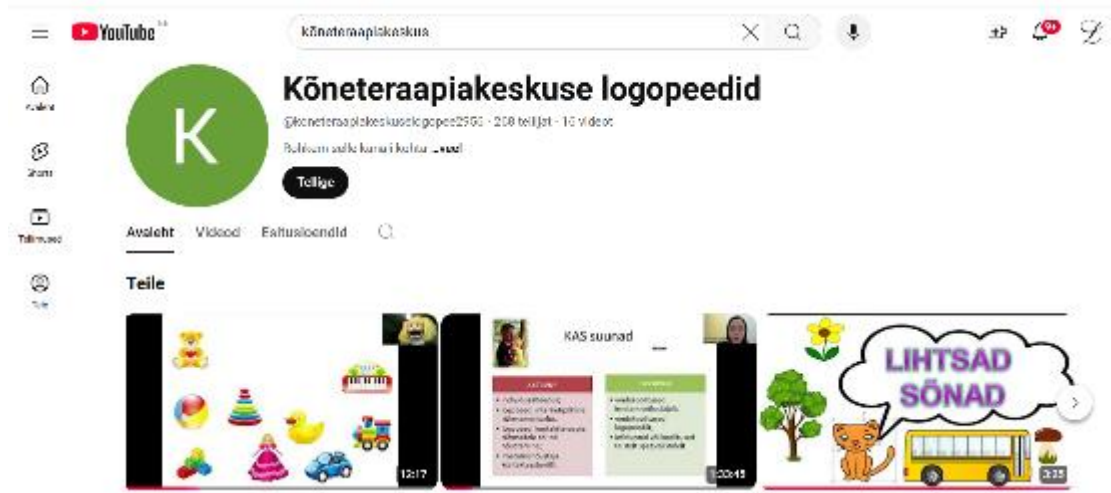
Joonisfilm mänguliste keeleharjutustega
V. Vilu raamatu põhjal

Joonisfilm "Pannkoogipidu", 1. osa

<https://youtu.be/csPnUaoMKzQ?si=lcC36uOED78mg7DB>

Otsige youtubest Pannkoogipidu 1, 2, 3

Mõned kõnet toetavad harjutused leiata ka Kõneteraapiakeskuse youtube kanalilt:

https://youtube.com/@koneteraapiakeskuseelogopee2956?si=V_NrtAY4GrJucwHg